

РОЗВИТОК ЕВРИСТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

DEVELOPMENT OF HEURISTIC ABILITIES IN THE PROCESS OF STUDYING THE UKRAINIAN LANGUAGE FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL SKILLS AND COMPETITIVENESS OF MODERN

У статті проаналізовано розвиток евристичних здібностей в процесі вивчення української мови для формування професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця.

Визначено, що евристичні здібності – це інтегральна якість особистості, що визначає її здатність до творчості, прийняття нового, нестандартного творчого мислення, генерування оригінальних ідей.

А головною метою розвитку евристичних здібностей у майбутніх фахівців під час вивчення української мови є максимально розвинути закладений творчий потенціал, та сформувати інтерес до самопізнання, творчого саморозвитку.

Запропоновано застосування інтерактивних методів навчання, а саме: кейс-методу, мозкового штурму (мозкової атаки), методу круглого столу, методу проектів, дискусій, ділової гри, рольової гри у підготовці майбутніх фахівців, що сприятиме розвитку евристичних здібностей. Крім того, визначено, що означені методи дозволяють організувати нетрадиційні навчальні лекції, які підвищують рівень активного засвоєння знань і включення студента у процес співпраці і взаємодії на практичних і семінарських заняттях, створюючи такі ситуації, які допоможуть вирішувати різноманітні навчальні проблеми і проблеми як спілкування, так і взаємостосунків.

Зроблено висновки, що сучасне суспільство потребує якомога повнішого використання і розвитку евристичних здібностей в усіх сферах життя соціума. Люди з евристичними здібностями, високою культурою мови й мовлення, мають авторитет в усіх сферах суспільства. Сучасні інноваційні технології необхідно використовувати в процесі вивчення української мови для розвитку евристичних здібностей у майбутніх фахівців. Саме реалізація розвитку евристичних здібностей у процесі вивчення української мови через застосування інноваційних технологій дозволяє створити передумови для формування компетентної особистості майбутнього фахівця, здатного побудувати нову Україну європейського типу.

Ключові слова: евристичні здібності, інтерактивні методи навчання, метод проектів, конкурентоздатність, професійна спрямованість.

The article analyzes the development of heuristic abilities in the process of learning the Ukrainian language for the formation of professional skills and competitiveness of modern specialists.

It is determined that heuristic abilities are an integral quality of a person, which determines his ability to be creative, to accept new, non-standard creative thinking, to generate original ideas.

And the main purpose of the development of heuristic abilities of future professionals in the study of the Ukrainian language is to maximize the inherent creative potential, and to form an interest in self-knowledge, creative self-development.

The use of interactive teaching methods is proposed, namely: case method, brainstorming, round table method, project method, discussions, business game, role play in training future professionals, which will promote the development of heuristic abilities. In addition, it is determined that these methods allow to organize non-traditional educational lectures that increase the level of active learning and involvement of students in the process of cooperation and interaction in practical and seminar classes, creating situations that help solve various educational and communication problems, and relationships.

It is concluded that modern society needs the fullest possible use and development of heuristic abilities in all spheres of society. People with heuristic abilities, high culture of language and speech, have authority in all spheres of society. Modern innovative technologies must be used in the process of learning the Ukrainian language to develop heuristic abilities in future professionals. It is the realization of the development of heuristic abilities in the process of learning the Ukrainian language through the use of innovative technologies allows to create preconditions for the formation of a competent personality of the future specialist, able to build a new Ukraine of European type.

Key words: heuristic abilities, interactive teaching methods, project method, competitiveness, professional orientation.

УДК 37. 211.24
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/45.21>

Савчук Н.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри практичного
мовознавства
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми. У зв'язку з швидкими змінами, які відбуваються в соціально-економічному та політичному житті українського суспільства, виникає потреба у формуванні професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця, який здатний самостійно приймати рішення, чітко розуміти і усвідомлювати свій вибір, швидко реагувати на всі зміни, креативно вирішувати будь-які проблемні питання, пристосуватися до різних ситуацій, розробляти та впроваджувати щось нове. На основі цього, підвищується важливість наукових

досліджень, які спрямовані на розвиток евристичних здібностей у майбутніх фахівців, насамперед, в процесі вивчення української мови.

Розвиток евристичних здібностей у майбутніх фахівців є одним з ключових завдань, оскільки у зв'язку з глобалізаційними процесами в освітній сфері, потребує неперервного оновлення знань, створення нових, нестандартних ідей, унікальних підходів і основних шляхів їх впровадження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Отже, важливо зазначити, що наукові дослідження,

які спрямовані на вивчення розвитку творчої особистості відображені в працях таких вчених як: Б. Афанасьєва, Г. Балла, І. Беха, Н. Лейтеса, О. Леонтєва, В. Оконя, С. Рубінштейна, Б. Теплова, С. Сисоевої, Е. Торренса та ін. У роботах М. Махмурова, Т. Шамової та ін. А наприклад, дослідниками В. Андрєєвим, І. Лернером, А. Лупторським вивчалися проблемні питання стосовно організації творчих завдань і способів їх вирішення за рахунок реалізації евристичних методів навчання вивчалися.

Крім того, особливу увагу акцентували вчені на різних засобах розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця, наприклад, Т. Васильєва – у процесі вивчення іноземних мов, С. Мельник – під час вивчення української літератури. Отже, на основі проведеного аналізу наукових досліджень зазначених вчених, необхідно зазначити, що не було приділено достатньої уваги розвитку евристичних здібностей в процесі вивчення української мови для формування професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця.

Метою статті є аналіз розвитку евристичних здібностей в процесі вивчення української мови для формування професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Актуальність і недостатня розробленість розвитку евристичних здібностей в процесі вивчення української мови для формування професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця обумовила вибір теми нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі проведеного аналізу наукової психологічної та педагогічної літератури, а також власного практичного досвіду, необхідно розглянути основні педагогічні засоби з метою розвитку евристичних здібностей у майбутніх фахівців під час вивчення української мови [3, с. 139].

Але, у зв'язку з тим, що предметом нашого дослідження є розвиток евристичних здібностей у майбутніх фахівців, перш за все, необхідно проаналізувати змістовне наповнення даного поняття.

Аналізуючи поняття евристичні здібності, необхідно акцентувати увагу на визначенні вченого А. Хуторського, який зазначав, що це комплекс здібностей особистості у процесі виконання діяльності та певних дій, які спрямовані на створенні нових освітніх товарів. Крім того, вчений зазначав, що в основі евристичних здібностей знаходиться такі якості людини, а саме: когнітивність, креативність та методологічність, які поєднані між собою.

Когнітивні якості потрібні людині для пізнання навколишньої дійсності, і які розподілені відповідно до навчальних курсів, уміння відчувати навколишній світ, формувати та задавати питання, здійснювати пошук основних причин явищ. Креативні якості забезпечують умови створення

студентом творчого продукту у процесі навчальної діяльності – це натхненність, фантазія, гнучкість розуму; розкутість думок та почуттів, рухів; прогностичність; наявність власної думки.

Методологічні якості виявляються при організації освітньої діяльності майбутнього фахівця у двох попередніх її проявах, а саме: у пізнанні та творчості, тобто це здатність усвідомлення основних завдань навчальної діяльності та вміння їх трактувати; вміння правильно формувати мету та організувати основні кроки для її досягнення; рефлексивне мислення; комунікативні якості [6].

Таким чином, на основі наукових поглядів вченого, необхідно зазначити, що евристичні здібності є значно ширшим поняттям ніж творчі здібності. Крім того, інший вчений Б. Теплов, зазначав, що для визначення змістовного наповнення поняття «евристичні здібності», які він розглядав як властивість, що здійснює вагомий вплив на ефективність діяльності, необхідно розкрити сутність терміну «евристична діяльність» [4, с. 9].

Отже, інший дослідник, а саме: Г. Федотова, описують евристичну діяльність як особливий вид пошуково-творчої діяльності з наявністю інтуїтивних процесів, у межах якої вирішується проблема, виражається нова стратегія чи система дій у інформаційному полі [5, с. 33].

Таким чином, визначаючи евристичну діяльність як особливий вид творчої діяльності та акцентуючи увагу на тому, що при реалізації творчої діяльності свідомість пасивно сприймає творчий продукт, а несвідоме активно породжує творчий продукт та представляє його свідомості, вважаємо, що, евристичні здібності є складовою творчих здібностей.

Отже, евристичні здібності будемо розглядати інтегральну якість особистості, що визначає її здатність до творчості, прийняття нового, нестандартного творчого мислення, генерування оригінальних ідей.

А головною метою розвитку евристичних здібностей у майбутніх фахівців під час вивчення української мови є максимально розвинути закладений творчий потенціал, та сформувані інтерес до самопізнання, творчого саморозвитку.

Процес розвитку евристичних здібностей в процесі вивчення української мови для формування професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця потребує оновлення змісту освіти, впровадження інноваційних форм і методів навчання; спрямування методичної діяльності науково-педагогічних працівників на розробку навчально-методичного забезпечення, проведення сучасних форм методичної роботи; матеріально-технічне забезпечення процесу навчання на сучасному рівні.

Крім того, застосування в процесі вивчення української мови технічних засобів навчання,

а саме: кінофільмів, телепередач, звукозаписів, також сприятимуть розвитку евристичних здібностей у майбутніх фахівців.

Вважаємо, що найбільш результативним для розвитку евристичних здібностей є використання на заняттях інтерактивних методів навчання. Тому пропонуємо використовувати цілий арсенал інтерактивного навчання, наприклад, «Робота в парах», «Мозковий штурм», «Кейс ситуації», а також ділові та рольові ігри, дискусії, дебати. Таким чином, застосування на заняттях з української мови інтерактивних технологій забезпечує створення атмосфери доброзичливості, сприяє вияву здібностей до творчої діяльності.

Застосування інтерактивних методів навчання, а саме: кейс-методу, мозкового штурму (мозкової атаки), методу круглого столу, методу проєктів, дискусій, ділової гри, рольової гри у підготовці майбутніх фахівців, на нашу думку, сприятиме розвитку евристичних здібностей, оскільки означені методи дозволяють організувати нетрадиційні навчальні лекції, які підвищують рівень активного засвоєння знань і включення студента у процес співпраці і взаємодії на практичних і семінарських заняттях, створюючи такі ситуації, які допоможуть вирішувати різноманітні навчальні проблеми і проблеми як спілкування, так і взаємостосунків.

Практичні заняття, у яких переважають наведені технології дають змогу максимально наблизити навчання до реального життя і пов'язати теоретичний матеріал з практичною діяльністю.

Кожна із зазначених технологій активного навчання, розвиваючи евристичні здібності і проводячи пошук оптимальних професійних рішень, має свою специфіку і відмінні особливості з використання їх у навчальному процесі. Необхідно зазначити, що в процесі вивчення української мови відбуваються процеси обговорення і «польоти живої думки», де студенти збагачуються новими ідеями.

Досягнути результативності в процесі вивчення української мови можна, застосовуючи таку модель роботи, в основу якої покладено принципи систематичності та системності.

Розвиток евристичних здібностей в процесі вивчення української мови може реалізовуватися за допомогою цілеспрямованої системи навчання, що побудована з урахуванням індивідуальних особливостей студентів та їх здатності до творчості. Необхідно зазначити, що застосування інноваційних технологій, методів навчання, використання прогресивних організаційних форм навчально-пізнавальної роботи здійснюють вагомий вплив на розвиток евристичних здібностей у майбутніх фахівців в процесі вивчення української мови.

Отже, професійна спрямованість методики навчання української мови сприяє підвищенню зацікавлення студентів, а реалізація на практичних

заняттях проєктних технологій сприяє розвитку евристичних здібностей у студентів та стимулює їх до саморозвитку й самореалізації в різних видах діяльності. Вважаємо, що оригінальними є проєкти підручників, збірників диктантів, переказів, вправ, які розробляють майбутні фахівці. Наприклад, реалізація проєкту «Слово як зброя», відіграє важливе значення для розвитку евристичних здібностей, в процесі його виконання на практичних заняттях, студенти працюють з різними словниками з української мови, з'ясовують лексичне значення слова, його походження, підбирають спільнокореневі слова, синоніми, антоніми.

Крім того, поглибленню професійних знань студентів в процесі вивчення української мови сприяє інформація про використання слова в назвах літературних творів, газет, журналів, художніх фільмів. Таким чином, дана технологія сприяє опануванню студентами глибинних значень розгорнутих змістових структур тексту та забезпечує формування умінь адекватного сприйняття текстової інформації та створення власних текстів, розвитку пізнавальної сфери, збільшення їхньої мотивації та зацікавленості до вивчення української мови.

Під час використання проєктного методу всі учасники навчально-виховного процесу розв'язують чимало різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань. Це сприяє розвитку пізнавальних навичок студентів, розвитку евристичних здібностей.

Таким чином, основними вимогами до використання методу проєктів є: наявність значущої у дослідницькому, творчому аспекті проблеми (завдання), розв'язання якої потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку; практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів; самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність студентів; структурування змістової частини проєкту (із зазначенням поетапних результатів); використання дослідницьких методів: визначення проблеми досліджуваних завдань, що впливають з неї, висунення гіпотези їх розв'язання, обговорення методів дослідження; обговорення способів оформлення кінцевих результатів (презентації, захисту, творчих звітів); збір, систематизація та аналіз отриманих даних; підбиття підсумків, оформлення результатів, їх презентація; висновки, висунення нових проблем дослідження [1, с. 13].

Таким чином, застосування проєктної технології спрямовує студентів на створення нового продукту, ілюструє життя і мову рідної країни, ілюстрацією можуть бути духовні і матеріальні аспекти життя.

Також, важливим методом для розвитку евристичних здібностей у студентів в процесі вивчення української мови є включення їх до науково-дослідницької, експериментальної роботи, що сприяє

формуванні вмінь зіставляти наукову інформацію та її проєкцію в підручниках, уміння самостійно здійснювати адаптацію текстів наукового стилю, уміння не лише швидко та правильно розв'язувати вправу зі підручника, а й оцінити її дидактичний, виховний, соціокультурний потенціал, запропонувати власне бачення певної теми з навчальної дисципліни.

Крім того, активна робота над курсовими роботами, участь у студентських олімпіадах, науково-практичних конференціях, підготовка конкурсних наукових робіт, наукових статей, співпраця з науково-педагогічними сприяють розвитку евристичних здібностей у майбутніх фахівців, розвитку вмінь усвідомлювати та вирішувати проблемні завдання.

У зв'язку з тим, що в наш час розвиток креативних здібностей в процесі вивчення української мови значною мірою слугує своєрідним механізмом формування професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця, тому пропонуємо основні етапи розвитку даних здібностей з характерними для них послідовних дій:

1. Створення сприятливо-стимулюючих умов з метою активізації евристичних здібностей у майбутніх фахівців, що передбачає, насамперед, існування на практичних заняттях з української мови атмосфери довіри та поваги для саморозкриття та самовираження. На даному етапі пропонуємо використання таких технологій, які будуть орієнтовані на забезпечення групової взаємодії, а саме: елементи групових розминок, театру спонтанності, рольові ігри, які при правильному їх поєднанні допомагають подолати страхи, знизити тривожність, що пов'язана із самовираженням і самопрезентацією в групі.

2. Розвиток евристичних здібностей за допомогою інноваційних технологій творчого самодослідження і самовираження. Робота на даному етапі передбачає існування відповідного рівня довіри студентів один до одного у групі, і насамперед, до науково-педагогічного працівника. Але, необхідно зазначити, що якщо перший етап пройшов успішно, то рівень довіри формується автоматично. Вираження студентом своїх евристичних здібностей у процесі вивчення української мови пов'язаний з унікальністю та самобутністю кожного представника групи в будь-який момент часу. Розглянуті у даному аспекті евристичні здібності, які стають на шлях розвитку, студент може без страху робити помилки в будь-якій новій ситуації чи завданні. Крім того, варто зазначити, що процес творчості перетворюється на шлях самопізнання, відбувається конструктивне спілкування з оточуючими, а також з власною особистістю, і в результаті чого простежується збільшення ресурсу майбутнього фахівця та поетапне збільшення рівня свободи застосування вже отриманих на заняттях з української

мови професійних умінь та практичних навичок. Необхідно акцентувати увагу на тому, в процесі вивчення української мови від викладача залежить розвиток евристичних здібностей навчання та вимагає створення в навчальній групі сприятливої атмосфери, а саме: безоціночність і прийняття кожного студента у групі таким, яким він є.

3. Здійснення аналізу виникаючих у процесі вивчення української мови проблем творчого характеру, обмежень і блокувань, із подальшим їх опрацюванням. На даному етапі необхідно використовувати техніки рольового моделювання. На першому занятті студентам необхідно дати зрозуміти, що дана навчальна дисципліна буде базуватися на їхніх запитах, що в подальшому сприятиме їх професійному розвитку.

4. Закріплення отриманих в процесі вивчення української мови навичок для використання їх у подальшій професійній діяльності. На даному етапі основними критеріями з метою оцінювання результативності різних форм та методів креативної взаємодії мають бути показники, які включають в себе рівень оволодіння професійними знаннями, вміннями і практичними навичками, та показники сформованості особистісно-професійних якостей (інтелект, духовність, евристичні здібності), що важливі для формування професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця.

Крім того, головною умовою розвитку евристичних здібностей в процесі вивчення української мови є самостійна робота. Це пов'язано з тим, що здобуті майбутніми фахівцями самостійно знання сприймаються свідомо з самого початку [2, с. 32].

Пропонуємо наступні евристичні методи, які активізують роботу студентів на заняттях з української мови, а саме: мотивувати майбутніх фахівців працювати самостійно; заохочувати працювати над проектами, теми які пропонують студенти; створювати атмосферу відкритості та уникати тиску на студентів; надавати повну свободу під час виконання творчих завдань для реалізації евристичних здібностей.

Висновок та перспективи подальших досліджень. На основі проведеного дослідження, необхідно зазначити, що питання розвитку евристичних здібностей у процесі вивчення української мови для формування професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця сьогодні є актуальним. Сучасне суспільство потребує якомога повнішого використання і розвитку евристичних здібностей в усіх сферах життя соціума. Люди з евристичними здібностями, високою культурою мови й мовлення, мають авторитет в усіх сферах суспільства.

Сучасні інноваційні технології необхідно використовувати в процесі вивчення української мови для розвитку евристичних здібностей у майбутніх фахівців.

Саме реалізація розвитку евристичних здібностей у процесі вивчення української мови через застосування інноваційних технологій дозволяє створити передумови для формування компетентної особистості майбутнього фахівця, здатного побудувати нову Україну європейського типу.

Перспективними напрямками дослідження є окреслення принципів розвитку креативних здібностей у майбутніх фахівців розробка критеріїв і показників креативності у студентів в процесі вивчення української мови.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борисенко В.В. Сучасні освітні технології навчання української мови у вищій школі. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. *Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 3. С. 8–91.

2. Доценко С. О. Творчі методи прийняття ефективних рішень Професійна освіта: методологія,

теорія та технології : зб. наук. праць / ред. колегія І.І. Доброскок (голов. ред) та ін. Київ. : *Педагогічна думка*, 2017. Вип. 6. С. 32-47.

3. Махлай О. Творчість і креативність: психологічна сутність та зміст понять. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України серія: психологічні науки*. 2017. № 3(8). С. 139–152.

4. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий. Москва: Изд-во АПН РСФСР, 1961. С. 9-11.

5. Федотова Г.А., Пчелина Е.А. Формирование эвристической деятельности студентов вуза. В. Новгород, 2004. С. 33–37.

6. Хуторской А.В. Структура эвристических способностей учащихся. *Психология способностей: Современное состояние и перспективы исследований*: Мат. науч. конф., посвященной памяти В.Н. Дружинина, 19-20 сент. 2005 г. Москва: Ин-т психологии РАН, 2005.